

לסיכום: נמצאנו למדים כי אף שהן לרמב"ם והן לתוספות בעל הבית לבדו מדליק, נימוקיהם שונים ונפרדים. לתוספות - למהדרין מן המהדרין - מעיקר הדין כל אחד מדליק בפני עצמו, לולא שיש קלקול שאותו פתר הרמ"א (בשתי דרכים), מה שאין כן לרמב"ם. אולם הרמב"ם מחלק בין הדלקת פנים להדלקת חוץ, שלא כתוספות ולהלכה ברמ"א. התיישבו אם כן בשופי ובטוב טעם שלוש הקושיות על התוספות, התמיהה לגרי"ד, התמיהות לתוספות ולרמ"א, ביאור פסקי הרמב"ם ומקור שיטת הרמ"א.

ה. בשולי המאמר: הערת הגרז"נ גולדברג שליט"א

עם השלמת החיבור ומסירתו לדפוס, זיכני הגאון הרב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א בדברים שלהלן:

אשר החכמה

כ"ח כסלו תשע"ו

כבוד ידידי הרה"ג ר' נריה גוטל שליט"א...

עוד הערה: ראיתי שהביא מה שהרבה אחרונים מתקשים על מנהג אשכנזים שמדליקים כל אחד מבני הבית כפי מספר הימים, והנהגה זו אינה מתאימה לא לרמב"ם שסובר שהמדליק מדליק מספר נרות כמספר בני הבית ולכן כותב הרמב"ם שמי שיש לו עשרה בני בית ביום השמיני מדליק שמונים נרות, וגם לא מתאים לשיטת התוס' שמדליקים כמספר הימים ולא כמספר בני הבית.

ולענ"ד נראה שמנהגנו בא מדעת רש"י (שבת כא ע"ב ד"ה מבחוך) שכתב שגר חנוכה מניחים על פתח מביתו מבחוך, אבל לא על פתח החצר, ותוס' (שם, ד"ה מצוה) חולקים ומקשים שאם כן איך אמרו (שם, כג ע"ב) נר שיש לו ב' פיות עולה לשני בני אדם, איך יתכן ששני אנשים ידליקו באותו מקום, ובע"כ שמדליקים על פתח החצר, ששם ישנם הרבה שכנים בחצר אחת. אכן, רש"י פירש (שם, ד"ה שתי פיות) "שני בני אדם - למהדרין העושין נר לכל אחד ואחד", ולכאורה מה בא לבאר. אלא שתוס' הולכים בדעת הרמב"ם שהמדליק מדליק נרות כמנין בני הבית ואין טעם לומר שני בני אדם, אבל רש"י סובר שגר לכל אחד הכוונה לכל אחד שמדליק לעצמו. וא"כ יתכן שמנהג שלנו נובע מרש"י.